

ŠIBORI BATIKA

ALENA ISABELLA
GRIMMICOVÁ

výtvarný
kurz

 GRADA®

*S láskou
Igorovi*

ŠIBORI BATIKA

ALENA ISABELLA
GRIMMICOVÁ

výtvarný
kurz

 GRADA®

Šibori batika

Alena Isabella Grimmichová

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7
obchod@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400
jako svou 4811. publikaci

Odpovědná redaktorka Ing. Jana Minářová
Fotografie v knize Alena Isabella Grimmichová
Fotografie na obálce Alena Isabella Grimmichová
Sazba a grafická úprava Jana Řeháková, DiS.
Návrh grafické úpravy a obálky Jana Řeháková, DiS.

Počet stran 112
První vydání, Praha 2012
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

© Grada Publishing, a.s., 2012
Cover Design © Jana Řeháková, DiS., 2012

Doporučení a pracovní postupy v této knize byly autorkou ověřeny, přesto za ně nelze převzít zodpovědnost. Autor ani nakladatelství neručí za jakékoli věcné, osobní ani majetkové škody. Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

*Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.*

ISBN 978-80-247-4182-6 (tištěná verze)
ISBN 978-80-247-8046-7 (elektronická verze ve formátu PDF)
ISBN 978-80-247-8047-4 (elektronická verze ve formátu EPUB)
ISBN 978-80-247-8048-1 (elektronická verze ve formátu MOBI)

obsah

Úvod	7
Šibori (shiboru)	9
Tkaniny vhodné na šibori	10
Barvy a barvení textilu	14
Mandala	20
Okrajové mandaly	26
Motýlí křídla	30
Květina	34
Čtyři čtverce	36
Organza	42
Šité kruhy	44
Karamatsu	48
Šité linie	54
Hrášek	56
Kamení	60
Nunofilcování a šibori	64
Věnečková batika	68
Nařasené pruhy	70
Vrapovaná šála	74
Twist	76
Kumo	78
Rovnoramenný pravoúhlý trojúhelník	86
Kosočtverce	96
Rovnostranný trojúhelník	100
Seka	106

úvod

Šibori

Kouzelné a neopakovatelné vzory jemné batiky, to je technika šibori. Tradiční zdobení látek, které vzniklo převážně v Asii tam, kde bylo běžně dostupné hedvábí. Vzory vzniklé skládáním, vrásněním, šitím, stáčením, uzlováním a svazováním látky vychází většinou z přesných geometrických tvarů, čímž vzniká dokonalá symetrie vzorů. Tradice předávaná a upravovaná po staletí má v současné době své tvůrce a obdivovatele na celém světě. Díky možnostem této techniky je stále co vymýšlet a vylepšovat.

Téma šibori je natolik rozsáhlé, že není možné a ani vhodné se je pokusit vložit do jedné knížky. Proto jsme se rozhodli věnovat tuto knihu vzorům šibori, vzniklým skládáním, vázáním, šitím a jen okrajově řasením. Další možnosti těchto technik a hlavně složitější techniky řasené a stáčené si ponecháme, pokud to bude možné, do dalších knih.

Všechny techniky v knize jsem se snažila popsat co nejpodrobněji, aby čtenář při jejich vytváření nenarážel na nejasnosti nebo nedostatek informací, s kterými jsem se při studiu technik potýkala já. Pokud se vám postupy budou i přesto při samotném čtení zdát nepochopitelné, vezměte si do ruky látku nebo kousek papíru a skládejte, svazujte a šijte nanečisto. Zjistíte brzy, že na tom nic není, a techniku si oblíbíte. Je to technika tvůrčí. Jestliže se vám některý postup bude zdát nedokonalý, klidně ho změňte. Nebojte se experimentovat stejně, jako to dělali řemeslníci a umělci po celá staletí. Přeji vám spoustu radosti a úspěchů při tvoření.

Alena Isabella Grimmichová

šibori (shiboru)

Šibori, jak je tato technika ve světě známá, vychází ze slova shiboru, což je japonský výraz pro manipulaci s materiálem před barvením. V překladu znamená mačkání, muchlání, tlačení. Japonci dokázali techniku zpopularizovat a předat do Evropy a Ameriky. Přesto se však nejedná o techniku výhradně japonskou, podobné se vyskytují v různých kulturách pod různými jmény, například v Indii pod výrazem bandhani.

Nejstarší dochované záznamy o šibori pocházejí z Číny, tam však tato tradice téměř zanikla. Mezi další tradiční země zabývající se šibori patří již zmíněná Indie, dále Indonésie, Latinská Amerika, Afrika a hlavně Japonsko. Asijská oblast byla pro vývoj této techniky ideální díky dostupnosti hedvábí. Jeho jemnost umožňuje tak dokonalé prokreslení vzorů, jakého u ostatních materiálů není možné dosáhnout. Techniky šibori se však dají vytvářet i na dalších přírodních materiálech, jakými jsou například bavlna, vlna a len.

Čím tenčí materiál použijeme, tím jemnější vzory vytvoříme. Naopak silnější textilie dají více vyniknout sytosti barvy. Jedná se o techniku rezerváže bez konkrétního prostředku (médiu), který by ji vytvářel. (Rezerváž v batice označuje místo, které si díky předchozímu zakrytí určitým médiem ponechává bílou barvu, respektive barvu podkladu před batikováním. Nejobvyklejším médiem je u tradičních batik vosk. V šibori médium nahradíme provázky a sklady.)

Materiál a pomůcky, které budeme na šibori potřebovat, jsou běžně dostupné. V každém projektu je vždy vyjmenován jejich seznam. Neobejdeme se bez žehličky, jehly, bavlněných přízí, provázků a gumiček, papíru, mizícího (fantomového) fixu, mikrotenových sáčků, hrnce s pařákem, velkých kolíků, malých svěráčků, 8% octa, soli, batikovacích barev (s těmi budeme v knize pracovat my) nebo barev fixovaných párou, vody na máchání a samozřejmě látky.

U technik šibori je třeba si uvědomit několik důležitých věcí:

- hedvábí musí být před začátkem práce vyprané a perfektně vyžehlené
- každý záhyb, který na látce vytvoříme, musí být přesný a dobře zažehlený nebo vyšitý, jinak nevzniknou symetrické vzory
- aby vzory vůbec vznikly, je potřeba vybrat kontrastní barvy
- tyto techniky můžeme vytvářet pouze barvami na batiku nebo barvami fixovanými párou.

tkaniny vhodné na šibori

Jak jsme již výše zmínili, šibori vytváříme na tkaninách z přírodního vlákna. Přírodní vlákno je textilní spřadatelné vlákno z přírodních polymerů rostlinného nebo živočišného původu. Přírodní vlákna se rozdělují na rostlinná, živočišná a nerostná vlákna. Rostlinné vlákno je tvořeno protáhlými rostlinnými buňkami, jejichž podstatou je celulóza. K nejznámějším rostlinným vláknům patří bavlna a len. Do skupiny živočišného původu, jejichž základem je kreatin, tj. rohovina, patří různé druhy zvířecí srsti, ovčí vlna a spřadatelná vlna, jež tvoří výměšky žláz housenek některých přástevníků (přírodní hedvábí). Nerostným vláknem je azbest. My budeme v knize pracovat převážně s hedvábím, je pro techniku šibori ideální.

Hedvábí

Hedvábí je pevné, měkké a lesklé vlákno živočišného původu. Nejvíce se produkuje hedvábí, které vyměšují housenky bource morušového, uměle chované člověkem. Nicméně se zpracovává i hedvábí divoké (plané) z bourců žijících volně v přírodě na dubech nebo jasaněch. Historii hedvábí, jeho výrobu a druhům jsem se podrobně věnovala v knize Kouzlení s hedvábím. Laskavého čtenáře tedy odkazuji tam.

Hedvábné tkaniny

Jednotlivé druhy hedvábí se od sebe liší strukturou a silou tkaniny. U hedvábí v zásadě platí, že roste cena s jeho gramáží (hmotností). Hmotnost hedvábí se vyjadřuje v g/m² nebo číslicí umístěnou za druhem hedvábí, která se rovná počtu nití, z nichž je utkán jeden milimetr hedvábné tkaniny.

Hedvábí je ideální textilní materiál, má schopnost pojmout vlhkost v množství až do 30 % vlastní váhy, aniž by bylo na dotyk vlhké. Díky této schopnosti se velmi dobře barví. Špatně vodí teplo, proto má schopnost vyrovnávat klimatické výkyvy, v létě chladí, v zimě hřeje. Je nejpevnější textilní surovinou a zároveň nejpružnější. Má třpytivý povrch díky odrazu světla od vláken, jejichž průřez není kulatý, ale trojúhelníkový. Čínští lékaři uvádějí, že nošení oděvů z přírodního hedvábí pozitivně ovlivňuje regeneraci kožních buněk, působí protizánětlivě a chrání pokožku před nepříznivými vlivy slunečního UV záření.

Druhů hedvábných tkanin je nepřeberné množství. Vysvětlíme si základní rozdíly u těch druhů, které jsou běžně dostupné a zároveň vhodné na techniku šibori. Názvy hedvábí jsou většinou francouzské (v závorce česky, pokud český název existuje). Pod těmito názvy je naleznete v obchodě u nás i v zahraničí, francouzské názvy budeme proto používat i dále v textu.

Crêpe de Chine (krepdešín)

Jemná, splývavá tkanina malé hmotnosti v plátňové vazbě s krepovým povrchem. Crêpe de Chine je pevný, má velkou trvanlivost, málo se mačká, výborně se s ním pracuje a dobře na něm vynikne barva.

tkaniny vhodné na šibori

Crêpe de satin (krep satén)

Tkanina střední hmotnosti podobná saténu s jemným krepovým charakterem, je utkána v atlasové vazbě, má lesklý líc a matný rub. Je elegantnější než satén. Hodí se na šály a přehozy do společnosti. Je velmi efektní, stejně jako satén při nošení trochu klouže.

Crêpe georgette (krep žoržet)

Tkanina malé až střední hmotnosti, lehká, jemná, průsvitná, v plátnové vazbě, s hustou krepovou, zrnitou strukturou, téměř bez lesku nebo s mírným leskem. Velmi dobře se nosí, ale je náchylnější k vytržení vlákna.

Douppillon, Dupion

Nepravidelné hrubé hedvábí vinuté z dvojitých kokonů nebo z kokonů zavinutých vedle sebe a vzájemně propletených. Tkaniny z Doupillonu jsou střední hmotnosti, charakteristické nepravidelnostmi v lesku a síle. Obsahují místy černé skvrnky, části původního kokonu, které nejsou považovány za vady při tkaní.

Organza (organza)

Velmi průsvitná tuhá tkanina malé hmotnosti tkaná v plátnové vazbě.

Pongé, habotai (ponžé)

Hustá, lehká, jemná, hladká, neprůhledná tkanina malé hmotnosti v plátnové vazbě. Pongé je nejčastěji používané k malbě na hedvábí, zvláště pro svou nízkou cenu. Poměrně dost se mačká, ale tato vlastnost se dá výborně využít u vrapovaných šál. Jeho jemnost a relativní pevnost vazby velmi vyhovuje skládaným technikám šibori.

Satin (satén)

Hustá tkanina malé hmotnosti v atlasové vazbě má hladký líc s vysokým leskem a matný, drsnější rub. Vyrábí se také v kombinacích s jinými druhy hedvábí, např. crêpe georgette se saténovými pruhy.

Taffeta (taft)

Tuhá tkanina střední hmotnosti v plátnové vazbě s hustou osnovou a jemným příčným rypsovým žebrovaním. Má kovový lesk a krásnou strukturu (zvláště divoká tafetta, vyrobená z vykousaných kukel divoce žijících druhů bource) a při pohybu šustí. Je elegantní a příjemná na nošení. Vyrábí se i v kombinaci se lnem, což je velmi luxusní materiál, ideální na šály a přehozy. Vyrábí se ve velkém množství obměn s vlastními názvy.

Twill (tvil)

Měkká tkanina střední až velké hmotnosti, obouliční, matná v keprové vazbě.

barvy a barvení textilu

Zásady barvení látek z přírodních materiálů

K vytvoření vzorů technikou šibori potřebujeme látku z přírodního materiálu – nejideálnější je díky své jemnosti hedvábí, ale můžeme použít i jemné bavlněné, vlněné a lněné tkaniny. Následující obecná pravidla barvení látek doplňujeme dalšími poznámkami, které se vztahují právě k přípravě textilie před batikováním.

Většina technik barvení textilu se provádí za horka. Obarvení látky, ať jednobarevné nebo formou batiky, nejsnáze provedeme v horké lázni. Tímto procesem barva pronikne do vlákna a nemění splývavost látky.

- Základním pravidlem je barvit látku předem vypranou, zbavenou všech impregnací, případně nečistot. Vypranou látku je nutné dobře vymáchat a v našem případě i vyžehlit. Vyžehlení by mělo být dokonalé, proto je lepší nenechat látku zcela doschnout, ale žehlit ji ještě za mokra. To je zvláště nutné u hedvábí.
- Barvená látka by měla být v ideálním případě bílá. Pokud budeme barvit již barevnou látku, musíme počítat se změnou odstínu námi zvolených barev. V tomto případě je lepší barevnou látku předem odbarvit, nemusíme si pak dělat hlavu s případným mícháním barev s podkladem. Odbarvovač patří ke každé řadě barev na látky. Hodí se nám i v případě, že se nám dílo nepodařilo. Odbarvovače nebývají příliš šetrné k látce, a proto je lepší je opakovaně nepoužívat.
- Hedvábí dobře absorbuje barvu a ještě díky svému přirozenému lesku dodá barvám sytost. Tu ovlivňuje i hustota hedvábí a jeho gramáž. Na silnějším hedvábí barvy lépe vyniknou než na slabším. Pokud barvíme stejnými barvami hedvábí a bavlnu, můžeme být výsledkem na bavlně zklamáni. Oproti hedvábí budou barvy méně výrazné a bez lesku. Proto je zde nutné přidat více barvy nebo použít výraznější odstíny.
- Obarvenou látku fixujeme dle návodu na barvách nebo v octové lázni (látku namočíme na dvacet minut do vlažné vody, do které jsme nalili ocet v poměru asi 1 díl octa na 20 dílů vody). Pokud ocet používáme již při barvení (viz *Mandala*, str. 20), není závěrečná lázeň nutná.

Nesmíme zapomenout na ošetřování barvených látek. Pereme je zásadně při nízkých teplotách do 40 °C, nejlépe jednotlivě a v ruce. Hedvábí pereme v mýdle nebo šamponu, poté ho vymácháme, necháme odkapat a ještě mokré žehlíme. Pokud bychom použili prášek na praní, zbavili bychom hedvábí jeho přirozené mastnoty, tím by postupně docházelo ke ztrátě lesku a vláčnosti hedvábí. Totéž platí pro vlnu (výjimkou jsou prášky přímo určené pro praní vlny). Pokud použijeme směsové tkaniny, například krásný materiál pro šibori je kombinace lnu a hedvábí, platí pravidlo pro nejchoulostivější složku tkaniny, v tomto případě hedvábí.

barvy a barvení textilu

Barvy

Techniky šibori se vytváří barvami, které proniknou přímo do vlákna, tedy práškovými barvami na textil nebo barvami fixovanými párou. My budeme v knize pracovat výhradně s práškovými barvami. Na našem trhu jsou k dostání především pod názvy: Duha, Cheds, Chevas a Iberia (barvy dále v textu označujeme výrazem „batikovací barvy“). Tyto barvy jsou většinou učené na barvení bavlny nebo vlny, lze je však stejně úspěšně použít i na hedvábí. Některé barvy se používají za horka, jiné za studena. Dále existují dovozové práškové barvy určené přímo na hedvábí.

Barvení v ploše

Vzhledem k tomu, že výběr barev je široký, je vždy nutné, abychom při barvení vycházeli z návodu na barvách, které jsme si vybrali. Řekneme si zde pouze pravidla pro barvení hedvábí v případě, že použijeme typ práškových barev, který je u nás nejdostupnější a to barvy na bavlnu, za horka. V tomto případě nemůžeme postupovat zcela podle návodu na barvách. Bavlna snese vyšší teploty než hedvábí. Pokud tedy barvíme hedvábí, nenecháme barevnou lázeň ohřát až ke stupni varu. Zcela postačí teplota, při níž se z vody již kouří. Hedvábí není nutné ponechávat v lázni dlouho, neboť má vyšší schopnost přijmout barvu lépe než bavlna. Již po chvilkovém ponoření se obarví. Záleží na tom, jak sytý odstín barev potřebujeme. Doba, po kterou hedvábí v lázni ponecháváme je od několika sekund u jemných odstínů po deset minut u sytých odstínů.

Pokud chceme skutečně nejsytější odstín, třeba u černé barvy, ponecháme hedvábí v lázni až do jejího vychladnutí. Po celou dobu, kdy je hedvábí v barvicí lázni, je nutné ho míchat, aby se obarvilo rovnoměrně. Je vždy ideální vyzkoušet si to na odstřížku látky. Skutečný odstín uvidíme až po vymáchání a usušení takového vzorku. To lze urychlit žehličkou. Hedvábí nevystavujeme žádným velkým tepelným šokům tím, že bychom ho po vyjmutí z horké vody ponořili do studené máchací lázně. Vždy teplotu snižujeme postupně. Na první máchání tedy použijeme teplou vodu. Dále pro barvení platí souhrn pravidel (viz *Zásady barvení látek z přírodních materiálů, str. 14*).

barvy a barvení textilu

Barvení štětcem

Práškové barvy

Velké množství technik šibori nebarvíme ne v lázni, ale pomocí štětce nebo pipety. Při tomto barvení doporučuji barvy za horka, mají většinou lepší barvicí schopnosti než barvy za studena.

Práškové barvy v tomto případě rozpustíme ve vařící vodě a do každé přidáme sůl. Dále je používáme jako roztok. Opět je důležité, jak sytý odstín barvy chceme použít. Poměr barvy a vody záleží pouze na nás. Orientačně můžeme říci, že v průměru použijeme kávovou lžičku barvy na 50 ml horké vody a doplníme polovinou kávové lžičky kuchyňské soli. Postupujeme tak, že barvu se solí nasypeme do misky nebo skleničky, zalijeme horkou vodou, rozmícháme, aby se barva i sůl zcela rozpustily a necháme vychladnout. Dále používáme jako roztok. Štětcem nebo pipetou barvu nanášíme na hedvábí tak, jak je popsáno v jednotlivých projektech. Poté nanese na látku v místech barvení roztok vody a octa v poměru 1:1 a necháme 20 minut působit. Pokud jsme použili ocet již před barvením, pak není nutné tento krok opakovat (viz např. *projekt Rovnoramenný pravoúhlý trojúhelník*, str. 88). Takto obarvené hedvábí fixujeme 20 minut zabalené v mikrotenovém sáčku, v páře. Postačí nám k tomu běžný hrnec s pařákem a poklička. Podrobnosti naleznete opět v projektech. Hedvábí po obarvení necháme vychladnout, dobře vymácháme (opakujeme tak dlouho, až se přestane vypírat barva), necháme odkapat a ještě mokré vyžehlíme. Stejným způsobem barvíme ostatní látky z přírodních materiálů. U vlny bude nutné zvláště opatrně střídat teploty vody, aby nedošlo k jejímu vysrážení. Vlnu vždy ohříváme a zchlazujeme postupně.

Barvy fixované párou

My se budeme věnovat v projektech výhradně barvení batikovacími barvami, přesto si zde v krátkosti řekneme několik pravidel pro čtenáře, kteří se rozhodnou použít barvy fixované párou. Upozorňuji, že nemám s těmito barvami v souvislosti s šibori zkušenost, proto uvádím informace, které jsem vyčetla z knih. Jejich ověření nechávám na vás.

U barev fixovaných párou se uvádí, že jejich spotřeba na zcela obarvený šátek se váhově rovná váze hedvábí. Z tohoto důvodu je během barvení dobré si průběžně kontrolovat váhu barvené látky, abychom měli představu, kolik barvy je ještě nutné doplnit. Barvy vstříkujeme pipetou do svázaného hedvábí a průběžně kontrolujeme, zda se dostává i do vnitřních částí složené látky. Poté nanese na látku v místech barvení roztok vody a octa v poměru 1:1 a necháme 20 minut působit. Fixace může dále probíhat podobně jako u batikovacích barev. Rozdíl je pouze v tom, že mikrotenový sáček nezauzlujeme, aby mohla unikat pára. Případně je možné barvy fixovat v mikrovlnné troubě. V tomto případě hedvábí vložíme do plastové nádoby určené pro použití v mikrovlnné troubě a do víčka uděláme dvě dírky, aby mohla odcházet přebytečná pára. Uzavřenou misku vložíme do trouby a výkon nastavíme na 600 W. Doba fixace je v tomto případě 4–5 minut podle rozměru hedvábí. Více informací o barvení v páře naleznete v doporučené literatuře na konci knihy.

mandala

Mandaly, barevné středově souměrné kruhy jsou oblíbeným vzorem používaným v batice. Velké mandale (viz str. 25) jsem se věnovala v knize Kouzlení s hedvábím. Nyní si ukážeme mandaly tvořící řady na šále. V dalších kapitolách se budeme věnovat také polovičním mandalám, rozdělených různým způsobem po okrajích šál.

Materiál

Šála pongé 5, 45 × 180 cm, barvy na batiku (tmavě modrá, žlutá, béžová a černá), mizící fix, ocet, sůl, plochý štětec, provázek nebo gumičky, mikroténové sáčky a hrnec s párákem.

